

หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับนานาประเทศ: วิเคราะห์ในเชิงพัฒนาการของกฎหมายระหว่างประเทศ

*ประสิทธิ์ เอกบุตร**

บทคัดย่อ

ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสยามกับนานาประเทศตามประวัติศาสตร์ไทยนั้น อาจจะพิจารณาย้อนกลับไปได้จนถึงรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งสุโขทัย (พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๔๓) ในเวลานั้น สยามได้ติดต่อค้าขายเป็นส่วนใหญ่กับจีนและอินเดีย ต่อมา ในรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒) ในยุคต้นของกรุงศรีอยุธยา สยามได้ทำสนธิสัญญากับปอร์ตุเกส (เข้าใจว่าน่าจะเป็นสนธิสัญญาฉบับแรกของไทย) เมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๙ นับจากนั้นมา บรรดาชาติต่าง ๆ และพ่อค้าจากต่างแดนมากมายก็ได้แล่นเรือเข้ามาค้าขายติดต่อกับสยามมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑) ในช่วงเวลานี้ สยามได้เจริญสัมพันธไมตรีทางการทูตกับประเทศตะวันตกหลายประเทศ ทูตไทยคนแรกคือ พระวิสุทธสุนทร หรือออกญาโกษาธิบดี (ปาน) หรือที่รู้จักกันดีในนาม "ราชทูตโกษา ปาน" ซึ่งได้รับพระราชทานจากพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ กษัตริย์แห่งฝรั่งเศสให้เข้าเฝ้า ณ พระราชวังแวร์ซายส์ ในปี พ.ศ. ๒๒๒๙ บรรดาสนธิสัญญาและข้อตกลงระหว่างประเทศที่จัดทำขึ้นในยุคนั้นอาจจัดได้ว่าเป็นรูปแบบของสนธิสัญญาไม่เสมอภาค ทั้งนี้เนื่องจากอยู่ในยุคสมัยของการล่าอาณานิคมและการเมืองแบบการครองความเป็นเจ้าของเหล่าบรรดาชาติตะวันตกทั้งหลาย

คำสำคัญ: สนธิสัญญาไมตรี, สนธิสัญญาไม่เสมอภาค, ยุคแห่งการล่าอาณานิคม, สยามกับนานาประเทศ

ABSTRACT

The diplomatic relations between Siam and other countries according to Thai history may be traced back to King Ramkhamhaeng of Sukhothai (1279-1300) period. At that time, Siam had conducted her trade relations mainly with China and India. Later on,

* ศาสตราจารย์ (ระดับ 11) ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ข้าราชการบำนาญ คณบดี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ Docteur en Droit (Nouveau Régime 1984), Mention Très Honorable, Université Paris 2.

during the reign of King Ramatibodi II (1491-1529), in the earlier Ayutthaya period, Siam had concluded a treaty (probably the first treaty of the kingdom) with Portugal in 1516. Since that period, many nations including foreign traders began sailing in numbers in Ayutthaya early in 16th Century, especially during the era of King Narai the great (1656-1688). In this period, Siam had established her diplomatic relations with many western countries. The first envoy of Thailand was "Kosa Pan" who was received in audience by King Louis XIV of France at the Court of Versailles in 1686. Many treaties or other international agreements concluded in this era may be classified as an unequal treaty model due to the colonization and politics of hegemony of western countries at that time.

Keywords: Amity Treaties, Unequal Treaties, Colonization Period, Siam and other nations

ความนำ

ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับนานาประเทศได้เริ่มมีมาช้านานแล้ว[1] ในยุคแรกๆ สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (ประมาณปี ค.ศ. ๑๒๗๙-๑๓๐๐ หรือในราว พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๔๓) สยามได้มีการติดต่อค้าขายกับประเทศต่างๆในแถบเอเชียด้วยกันก่อน อันได้แก่ จีนและอินเดีย

ต่อมาการค้าเจริญขึ้น ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมครองกรุงศรีอยุธยา จึงได้มีการเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศที่อยู่ห่างไกลออกไปมากขึ้น จากหลักฐานเท่าที่ค้นพบ ปอร์ตุเกสน่าจะเป็นชาติแรกที่เข้ามาทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับสยามในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ราวปี ค.ศ. ๑๕๑๖ (พ.ศ. ๒๐๕๙) ต่อมาประเทศต่าง ๆ เช่น ญี่ปุ่น ฮอลแลนด์ (เนเธอร์แลนด์) อังกฤษ และสเปน จึงเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามกันมากขึ้น

ในรัชสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรฐ สยามได้มีการส่งราชทูตสยามไปเจริญพระราชไมตรีถึงยุโรปหลายคราว ราชทูตไทยไปถึงยุโรปครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรฐนั้น ได้นำเอาพระราชสาสน์ออกไปยังประเทศฮอลแลนด์เพื่อเจริญพระราชไมตรีกับพระเจ้า Maurice of Orange ในปี ค.ศ. ๑๖๐๗ (พ.ศ. ๒๑๕๐)

ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับนานาประเทศได้เจริญรุ่งเรืองอย่างมากในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับฝรั่งเศสได้เจริญก้าวหน้า

[1] บทความนี้ ผู้เขียนได้เรียบเรียงขึ้นโดยอาศัยข้อมูลส่วนใหญ่จากตำราคำสอนชั้นปริญญาโททางการทูต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ของ หลวงสิทธิสยามการ เรื่อง "สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ" ซึ่งจัดพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ (ค.ศ.๑๙๓๕) เป็นสำคัญ และโดยที่การค้นคว้ารวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์อาจยังไม่สมบูรณ์ ประกอบกับกรอบเวลาในการทำบทความนี้มีค่อนข้างจำกัด ผู้เขียนจึงต้องขออภัย หากยังมีข้อผิดพลาดปรากฏอยู่ในบทความนี้

อย่างรวดเร็ว โดยเริ่มจากการเข้ามาของคณะบาทหลวงฝรั่งเศสเพื่อสอนศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาธอลิก เมื่อ ค.ศ. ๑๘๖๒ (พ.ศ. ๒๒๐๕) ได้แก่ Monsieur de la Motte Lambert, Bishop of B rythe และ Monsieur Pallu, Bishop of Heliopolis เป็นหัวหน้า

โดยที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชมิได้ทรงกีดกันการเผยแพร่คำสอนและลัทธิทางศาสนา แต่ทรงกลับพระราชทานความสะดวกต่างๆ แก่คณะผู้สอนศาสนาต่างชาติเป็นอย่างดี เช่น ทรงพระราชทานที่ดินให้คณะบาทหลวงฝรั่งเศสอยู่อาศัยและสร้างโบสถ์คริสต์ให้ จึงทำให้คณะบาทหลวงเข้าใจผิด คิดว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงเลื่อมใสศาสนาคริสต์ จึงมีความคิดที่จะหาทางชักชวนพระองค์ให้เข้ารีต

เมื่อ บาทหลวง Pallu กลับฝรั่งเศส จึงได้เข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และเข้าเฝ้าสันตะปาปา (Pope) และเมื่อกลับมาสยามแล้ว บาทหลวง Pallu ได้เชิญพระราชสาสน์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และศุภอักษรของสันตะปาปาเข้ามาถวายสมเด็จพระนารายณ์ด้วย เพื่อเป็นการแสดงความขอบพระทัยที่ได้ทรงอุปถัมภ์พวกบาทหลวงทั้งหลายให้ได้รับความร่มเย็น

สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงส่งทูตไทยไปฝรั่งเศสเป็นครั้งแรกเมื่อราว ค.ศ. ๑๖๘๑ (พ.ศ. ๒๒๒๔) ได้แก่ ออกญาพิพัฒน์ราชไมตรี ออกหลวงศรีวิสารสุนทร ออกขุนนครศรีวิไชย กับข้าราชการสยามอีกหลายคนได้ออกเรือไปยังกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส แต่เรือสำเภาที่โดยสารไปนั้นประสบพายุรุนแรง เกิดล่มลงกลางทะเลใกล้เกาะ Madagascar ผู้โดยสารสูญหายทั้งหมด จึงทำให้การเจริญความสัมพันธ์ทางการทูตครั้งแรกของสยามกับฝรั่งเศสยังไม่อาจบรรลุตามที่คาดหมายไว้ได้

ต่อมาอีก ๒-๓ ปี คณะทูตคณะที่ ๒ ของสยามก็ได้เดินทางไปอีก แต่มิใช่คณะทูตที่ใหญ่เหมือนครั้งแรก ประกอบด้วยข้าราชการสยามชั้นผู้น้อย ๒ คน กับคนไทยอีก ๕-๖ คน ไปถึงกรุงปารีส แต่มิได้เข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แต่ประการใด แต่ก็เกิดผลทำให้ฝรั่งเศสส่ง Chevalier de Chaumont เป็นหัวหน้าคณะทูตฝรั่งเศสเข้ามายังสยาม เมื่อ ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘) และเมื่อทูตฝรั่งเศสจะเดินทางกลับ สมเด็จพระนารายณ์ทรงได้ส่งคณะทูตคณะที่ ๓ ไปยังฝรั่งเศสด้วย ได้แก่ พระวิสุทธสุนทร (โกษาปาน) หลวงกัลยาราชไมตรี กับ ขุนศรีวิสารวาจา และมีบุตรข้าราชการสยามอีกหลายคนร่วมเดินทางไปพร้อมกัน ทั้งนี้ ด้วยการโดยสารไปกับเรือรบของฝรั่งเศสที่นำทูตมาและนำกลับฝรั่งเศสในครั้งนั้น

เมื่อถึงกรุงปารีสคณะทูตสยามได้เข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ณ พระราชวัง Versailles พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ทรงสร้างสิ่งระลึกไว้เฉลิมพระเกียรติหลายอย่าง เช่น ให้เขียนรูปภาพราชทูตไทยเข้าเฝ้าที่พระราชวัง Versailles และให้แต่งหนังสือเรื่อง “ทูตฝรั่งเศสเข้ามาประเทศสยาม” กับเรื่อง “ราชทูตโกษาปาน” พิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาฝรั่งเศส

ครั้น พระวิสุทธสุนทรจะกลับสยาม พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ยังได้ทรงแต่งตั้งคณะทูตมาเจริญพระราชไมตรีกับสมเด็จพระนารายณ์อีกครั้ง

หนึ่ง โดยทรงโปรดให้ใช้เรือรบฝรั่งเศสเป็นพาหนะนำคณะทูตฝรั่งเศส คือ Monsieur de la Loubert, Monsieur Cberet กับพวกฝรั่งเศสอีกหลายคนมายังสยามพร้อมรับพระวิสุทธสุนทรกับพวกกลับมาส่งด้วย คณะทูตพักเมืองสยามได้ราว ๓ เดือน จึงกลับไปยังประเทศฝรั่งเศส

เมื่อสิ้นแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ บ้านเมืองเกิดจลาจล การเจริญสัมพันธไมตรีกับฝรั่งเศสจึงชะงักไปชั่วคราว จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๒ และ ๓ จึงได้มีทูตฝรั่งเข้ามาอีก คือ ทูตโปรตุเกสและทูตอังกฤษซึ่งแต่งตั้งมาจากผู้สำเร็จราชการหัวเมืองขึ้นของโปรตุเกสและอังกฤษ สยามจึงมิได้แต่งตั้งราชทูตไปตอบแทน ทูตอังกฤษที่เข้ามาในช่วงนี้คือ John Crawford เข้ามาเมื่อ ค.ศ. ๑๘๒๑ (พ.ศ. ๒๓๖๔) และ Henry Burney เมื่อ ค.ศ. ๑๘๒๕ (พ.ศ. ๒๓๖๘) ส่วนสหรัฐอเมริกาได้แต่งตั้ง Edmund Roberts เข้ามายังสยามในสมัยรัชกาลที่ ๓ และมีการจัดทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีต่อกัน แต่สยามมิได้แต่งตั้งทูตไปยังสหรัฐฯ เนื่องจากประมุขของสหรัฐฯมิใช่กษัตริย์ และสหรัฐฯอยู่ไกลมากเกินไป อีกทั้งยังเกรงว่าอาจจะมีภัยต่อความมั่นคง จึงระงับเอาไว้

ก่อนสิ้นรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ อังกฤษได้แต่งตั้งให้ Sir James Brooks เข้ามาทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี แต่เจรจากันไม่สำเร็จ จึงมิได้มีการส่งทูตสยามไปเจริญพระราชไมตรีด้วย ในทำนองเดียวกัน เมื่อสหรัฐฯแต่งตั้งให้ทูต Ballestier มาขอแก้สัญญาทางพระราชไมตรีที่ Edmond Roberts ทำไว้ไม่สำเร็จ สยามก็มิได้มีการแต่งตั้งทูตออกไปตอบแทนเช่นกัน

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ สมเด็จพระราชินี Victoria พระเจ้าแผ่นดินแห่งอังกฤษได้ทรงแต่งตั้ง Sir John Bowring เจ้าเมืองฮ่องกงเป็นราชทูตเข้ามาขอทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับไทยอีกเมื่อ ค.ศ. ๑๘๕๕ (พ.ศ. ๒๓๙๘) ส่วนสหรัฐฯแต่งตั้ง Townsend Harris เข้ามาทำสัญญาทางพระราช-ไมตรีกับสยาม พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงขอให้ Sir John Bowring ไปบอกให้ฝรั่งเศสแต่งตั้งทูตเข้ามาทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับสยามอย่างเดียวกับที่ทำกับอังกฤษเพื่อมิให้ชาติใดชาติหนึ่งเข้ามามีอิทธิพลเหนือสยามในเวลานั้นแต่เพียงชาติเดียว

เป็นที่น่าสังเกตว่า นับแต่สิ้นแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแล้วจนตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา รวมเวลากว่า ๑๖๐ ปี ไม่ได้มีทูตสยามไปถึงยุโรปอีกเลย จนกระทั่งถึงรัชสมัยของรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้มีการส่งทูตไปยุโรปอีกครั้ง จากนั้นเป็นต้นมา การเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศก็เติบโตเรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้

อย่างไรก็ดี มิได้หมายความว่าในช่วงเวลากว่า ๑๖๐ ปีนั้น สยามจะมิได้ทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับนานาชาติ ทั้งนี้เนื่องจาก ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีฝรั่งหลายชาติมาติดต่อค้าขายกับสยาม เช่น โปรตุเกส เนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส เป็นต้น และน่าเชื่อว่าคงจะมีการทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีต่อกันหลายฉบับ แต่จากหลักฐานที่ยังคงมีหลงเหลืออยู่ มีเพียงหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับเนเธอร์แลนด์ฉบับหนึ่งและสยามกับฝรั่งเศสอีกฉบับหนึ่งเท่านั้น[2]

[2] เพิ่งอ้าง หน้า ๙.

ในการวิเคราะห์แง่มุมทางกฎหมาย เมื่อพิจารณาจากการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่สยามกับนานาประเทศโดยอาศัยการวิเคราะห์จากหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีที่สยามได้ทำไว้นั้น เราอาจแยกพิจารณาแยกออกไปตามยุคสมัยได้ ๕ ยุค ดังนี้

๑. สมัยก่อน ค.ศ. ๑๙๐๗ (พ.ศ.๒๔๑๐) : ยุคล่าอาณานิคมกับสนธิสัญญาไม่เสมอภาค

๒. สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๑ ค.ศ. ๑๙๑๔-๑๙๑๘ : ยุคของการเข้าเป็นสมาชิกสันนิบาตชาติและการแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาค

๓. สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ค.ศ. ๑๙๓๙-๑๙๔๕ : ยุคของการเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติกับการจัดระเบียบโลก

๔. สมัยสงครามเย็น ค.ศ. ๑๙๔๕-๑๙๙๑ : ยุคของสหประชาชาติและการสิ้นสุดสงครามเย็น

๕. สมัยโลกาภิวัตน์ ค.ศ. ๑๙๙๑-ปัจจุบัน : ยุคของการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจกับผลกระทบจากกฎหมายระหว่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์

๑. สมัยก่อน ค.ศ. ๑๙๐๗ (พ.ศ. ๒๔๑๐) : ยุคล่าอาณานิคมกับสนธิสัญญาไม่เสมอภาค

การทำสนธิสัญญาของสยามกับนานาประเทศในยุคนี้นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นสนธิสัญญาไม่เสมอภาค (unequal treaty) ทั้งนี้เพราะอยู่ภายใต้ยุคสมัยของการล่าอาณานิคม สยามจำเป็นต้องทำสนธิสัญญาไม่เสมอภาคหลายฉบับเพื่อแลกกับความอยู่รอดเป็นเอกราชของประเทศนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา

สนธิสัญญาที่สยามทำกับประเทศตะวันตกซึ่งน่าจะถือได้ว่าเป็นฉบับแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา[3] นั้น คือ สัญญาที่ทำกับบริษัทอีสต์อินเดียของเนเธอร์แลนด์ (Dutch United East India Company) ทำขึ้น ณ กรุงศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม ค.ศ. ๑๖๖๔ (พ.ศ. ๒๒๐๗) นับเป็นสนธิสัญญาที่ทำให้สยามต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (extraterritoriality) ให้แก่เนเธอร์แลนด์เป็นประเทศแรก

หนังสือสัญญาสยาม-เนเธอร์แลนด์ ค.ศ. ๑๖๖๔ (พ.ศ. ๒๒๐๗) มีใจความที่เป็นสาระสำคัญดังนี้

ข้อ ๑. ฝ่ายสยามยอมให้บริษัทอีสต์อินเดียของเนเธอร์แลนด์ (Dutch United East India Company) เข้ามาค้าขายในสยามได้ ทั้งให้ซื้อขายกับราษฎรได้โดยตรงอีกด้วย

ข้อ ๒. สำหรับสินค้าต่าง ๆ ที่นำเข้ามาหรือนำออกไปจากเมืองไทยนั้น บริษัทฯจะต้องไม่เสียภาษี หรือค่าภาระ สูงกว่าหรือยิ่งไปกว่าที่เก็บอยู่ตามธรรมเนียมประเพณี และซึ่งจะได้เป็นที่ตกลงกัน ทั้งภาษีที่ว่านี้ ก็จะไม่มีการเพิ่มอัตราขึ้นอีกด้วย

ข้อ ๓. ต่อไป คนสยามจะต้องไม่ยอมให้คนจีนทำงาน ไม่ว่าในหน้าที่ใดๆในเรือของตน ซึ่งมุ่งเดินทางไปยัง ญี่ปุ่น ญวน ตังเกี๋ย และที่อื่น ๆ ทั้งหลายทั้งสิ้น

---

[3] เพิ่งอ้าง คำว่า "สัญญา" หรือ "หนังสือสัญญา" เป็นศัพท์ที่ทางราชการ ใช้เรียกสนธิสัญญากันมาตั้งแต่อดีต แม้ในปัจจุบันจะนิยมเรียกสนธิสัญญาแทนคำว่า สัญญา หรือ หนังสือสัญญา กันเป็นส่วนใหญ่แล้วก็ตาม แต่ในรัฐธรรมนูญทุกฉบับของไทย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ก็ยังใช้คำว่า "หนังสือสัญญา" อยู่ ดูมาตรา ๑๙๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นตัวอย่าง

ข้อ ๔. ให้บริษัทฯทำการผูกขาดสินค้าบางอย่างในกรุงศรีอยุธยา เช่น การส่งหนังวัว หนังกวาง (cow and deer hides) ออกนอกประเทศเป็นต้น

ข้อ ๕. ถ้าคนของบริษัทฯกระทำความผิดอาญาอย่างรุนแรง (grave crimes) ขึ้นในเมืองไทย ให้หัวหน้าบริษัทฯพิจารณาลงโทษบุคคลนั้นตามกฎหมายเนเธอร์แลนด์ ถ้าตัวหัวหน้าบริษัทฯเองกระทำความผิดอาญาอย่างร้ายแรง (capital crimes) ก็ให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายสยามกักตัวไว้ แล้วแจ้งความให้ผู้สำเร็จราชการทราบ

ข้อ ๖. ถ้าลูกหนี้ของบริษัทฯไม่ยอมชำระหนี้ให้แก่บริษัทฯ เจ้าหน้าที่ฝ่ายสยามจะต้องช่วยให้ บริษัทฯได้รับชำระหนี้ โดยจับลูกหนี้มากักตัวไว้จนกว่าจะชำระหนี้เสร็จ แต่ถ้าแม้บริษัทฯไม่ได้รับชำระหนี้เต็มจำนวนโดยวิธีนี้แล้ว เจ้าหน้าที่ฝ่ายสยามจะต้องมอบตัวลูกหนี้ให้แก่บริษัทฯ

ความในข้อ ๑ ของหนังสือสัญญาฉบับนี้ มีผลทำให้การค้ากับต่างประเทศที่พระคลังหลวงมีอำนาจผูกขาดมาก่อนต้องหมดไป และต้องยอมให้คนชาติของเนเธอร์แลนด์สามารถค้าขายกับราษฎรสยามได้โดยตรง

นอกจากนั้น ข้อ ๒ ของหนังสือสัญญายังกำหนดห้ามมิให้สยามใช้ลูกเรือจีน มีผลทำให้เรือสยามไม่สามารถเดินเรือไปยังเมืองจีนได้ ทั้งนี้เพราะในสมัยนั้น ชาวสยามเองยังไม่มีความชำนาญในการเดินเรือข้ามทะเลไปยังต่างประเทศ จึงอาศัยการว่าจ้างคนจีนให้ช่วยเดินเรือให้ การมีข้อกำหนดในสัญญาฯเช่นนี้ จึงเท่ากับว่าเป็นการตัดโอกาสการแข่งขันทางการค้าระหว่างประเทศทางฝั่งทะเลตะวันออกของสยามออกไป

ส่วนข้อสัญญาในข้ออื่น ๆ ของหนังสือสัญญาฉบับนี้ ก็ล้วนแต่ทำให้ฝ่ายสยามเสียเปรียบทั้งสิ้น อีกทั้งเมื่อเกิดคดีความ คนชาติของเนเธอร์แลนด์ก็ไม่ต้องขึ้นศาลสยาม จึงนับเป็นการเสียเอกราชทางการศาลและทำให้เนเธอร์แลนด์มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเหนือสยามมานับแต่นั้น โดยฝ่ายสยามไม่อาจขัดขืนได้ เนื่องจาก เนเธอร์แลนด์หรือฮอลันดาในยุคนั้นมีอิทธิพลมาก สามารถล่าอาณานิคมไว้เป็นเมืองขึ้นได้หลายแห่ง เช่น อินเดีย สิงคโปร์ มะละกา เป็นต้น

ส่วนหนังสือสัญญาอีกสองฉบับที่สยามทำกับฝรั่งเศสโดยฝีมือการเจรจาของทูต Chevalier de Chaumont ในช่วงเวลาต่อมาที่ใกล้เคียงกันนั้น คือ หนังสือสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ.๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘) ทำขึ้นที่เมืองลพบุรี โดยฉบับแรกทำขึ้นเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘) ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการรับรองสิทธิในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของหมอสอนศาสนาชาวฝรั่งเศสในสยามประเทศ กับฉบับที่สองทำขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘) เป็นสนธิสัญญาทางการค้าที่ให้สิทธิประโยชน์แก่ฝรั่งเศสหลายอย่าง เช่น ฝ่ายสยามต้องยอมให้บริษัทฯของฝรั่งเศสเข้ามาตั้งห้างในกรุงสยามได้โดยไม่ต้องเสียภาษีทั้งขาเข้าและขาออก เพียงแต่ฝ่ายสยามโดยพระคลังหลวงยังคงมีสิทธิผูกขาดทางการค้ากับฝรั่งเศสใน

สินค้าบางประเภทเท่านั้น[4] แต่การค้าขายดีบุกในเมืองภูเก็ตนั้น ฝรั่งเศสมีสิทธิผูกขาดแต่เพียงผู้เดียว[5] และยังยอมยกเมืองสงขลาและเมืองขึ้นของสงขลาให้แก่ฝ่ายฝรั่งเศส ให้สิทธิฝรั่งเศสสร้างป้อมในเมืองสงขลาได้[6] อีกทั้งยังให้ฝรั่งเศสมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเหนือสยาม[7]อีกด้วย

การที่ฝ่ายสยามจะต้องยอมทำสนธิสัญญาไม่เสมอภาคและเสียเปรียบกับฝรั่งเศสด้วยนั้นก็เพราะในสมัยนั้น เนเธอร์แลนด์กับฝรั่งเศสมีการแข่งขันกันในการล่าอาณานิคม ฝ่ายสยามจึงจำเป็นต้องดึงเอาฝรั่งเศสมาถ่วงดุลอำนาจกับฝ่ายเนเธอร์แลนด์ ด้วยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเกรงว่าหากสยามเกิดผิดใจกับเนเธอร์แลนด์ ฝ่ายสยามอาจไม่ปลอดภัย จึงได้ทรงยอมทำหนังสือสัญญายกสิทธิสภาพนอกอาเขตให้กับฝรั่งเศสเช่นเดียวกันกับที่ยอมยกให้กับเนเธอร์แลนด์และยอมยกเมืองสงขลาและเมืองขึ้นของเมืองสงขลาให้แก่ฝ่ายฝรั่งเศส อีกทั้งยังให้ฝรั่งเศสสร้างป้อมในเมืองสงขลาได้อีกด้วย เพื่อว่าจะได้ช่วยสยามทำศึกกับหากมีข้อผิดใจกับเนเธอร์แลนด์เกิดขึ้น[8]

แม้ว่าสนธิสัญญาการค้าฉบับนี้ ฝรั่งเศสจะเป็นฝ่ายได้เปรียบก็ดี แต่ฝรั่งเศสกลับต้องการเอาเปรียบมากยิ่งขึ้น สองปีต่อมา ฝรั่งเศสจึงได้ส่งทูตมาอีกสองคน คือ Monsieur de la Loubert และ Cbret เพื่อเข้ามาเจรจาขอทำสนธิสัญญาฉบับใหม่แทนที่ฉบับเดิม โดยมีการจัดทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ตามที่กล่าวมานี้ขึ้นที่เมืองลพบุรี ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐)

ตามหนังสือสัญญาฉบับลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐) นี้ ฝ่ายสยามยอมให้บริษัทฝรั่งเศสสามารถทำการค้าในสินค้าทุกชนิดกับราษฎรสยามโดยตรงได้ โดยไม่ต้องผ่านการผูกขาดของพระคลังหลวงแห่งเดียวอีกต่อไป[9] อีกทั้งยังขยาย

---

[4] ข้อ ๑ ของหนังสือสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘) มีความว่า "ยอมให้บริษัทฝรั่งเศสเข้ามาตั้งห้างในกรุงสยาม และทำการค้าขายในกรุงสยามได้โดยไม่ต้องเสียภาษีทั้งขาเข้าและขาออก แต่สำหรับสินค้าบางอย่างบริษัทจะซื้อจากราษฎรโดยตรงไม่ได้ จะซื้อได้ก็แต่เฉพาะจากพระคลังหลวงแห่งเดียว"

[5] ข้อ ๒ ของหนังสือสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘) มีความว่า "ยอมให้บริษัทฝรั่งเศสตั้งห้างที่เมืองภูเก็ตและให้บริษัททำการค้าผูกขาดดีบุกในเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของเมืองภูเก็ตได้แต่ฝ่ายเดียว"

[6] ข้อ ๓ ของหนังสือสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘) มีความว่า "ยอมยกเมืองสงขลาและเมืองขึ้นของเมืองสงขลาให้แก่ฝ่ายฝรั่งเศส และให้ฝ่ายฝรั่งเศสสร้างป้อมในเมืองสงขลาได้"

[7] ข้อ ๔ ของหนังสือสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘) มีความว่า "ยอมว่าคนฝรั่งเสสทั้งหลายซึ่งมิได้รับราชการอยู่ในพระเจ้ากรุงสยาม หรือทำงานอยู่กับเสนาบดีของพระเจ้ากรุงสยามนั้น ถ้ากระทำผิดลักทรัพย์ของบรัทก็ดี หรือลักทรัพย์กันเองก็ดี หรือกระทำความผิดอย่างอื่นก็ดี ให้หัวหน้าของบริษัทเป็นผู้พิจารณาตัดสินและลงโทษคนฝรั่งเศสผู้กระทำผิดนั้นได้ แต่ถ้าคู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่พอใจในคำตัดสินของหัวหน้าบริษัท และร้องขอรับความยุติธรรมต่อเสนาบดีฝ่ายสยามแล้ว ให้งดมิให้ดำเนินการตามคำตัดสินนั้น และให้รอไปจนกว่าจะได้นำคดีนั้นขึ้นกราบทูลพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และจนกว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้มีรับสั่งมา"

[8] หลวงสิทธิสยามการ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๑๓.

[9] ข้อ ๑ ของสนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐) มีความว่า ...."(๑) ให้บริษัทฝรั่งเศสซื้อขายจากราษฎรได้โดยตรง โดยไม่ต้องเสียภาษีขาเข้าและภาษีขาออก" (๒) ให้บริษัททำการผูกขาดการซื้อดีบุกที่เมืองถลาง บางคลี และให้ซื้อหนังนอกเขตต์กรุงศรีอยุทธยา ซึ่งได้อนุญาตให้บริษัทเนเตรแลนด์ผูกขาดไปนั้น ได้ด้วย"

สิทธิผูกขาดทางการค้าเพิ่มเติมให้กับฝรั่งเศสอีกหลายประการ เช่น ให้บริษัทฝรั่งเศสทำการค้าผูกขาดในสินค้าดีบุกที่เมืองถลางกับเมืองบางคลีได้ด้วย จากเดิมที่ฝรั่งเศสได้สิทธิผูกขาดทางการค้าในสินค้าดีบุกแต่เฉพาะภายในเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของเมืองภูเก็ตเท่านั้น

นอกจากนั้น ฝรั่งเศสยังได้สิทธิผูกขาดในการซื้อสินค้าหนังสัตว์จำพวกหนังวัว หนังกวาง ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ เนื่องจากฝรั่งเศสเห็นว่าเนเธอร์แลนด์ได้สิทธิผูกขาดทางการค้าหนังวัว หนังกวางในเขตกรุงศรีอยุทธยาไปแล้ว ฝรั่งเศสก็อยากได้สิทธินั้นบ้าง แต่เนื่องจากเนเธอร์แลนด์จะได้สิทธิผูกขาดแต่เพียงประเทศเดียวในการซื้อหนังวัว หนังกวางภายในเขตกรุงศรีอยุธยา การจะให้สิทธิซ้ำซ้อนในการค้าผูกขาดหนังวัว หนังกวางในเขตกรุงศรีอยุธยาแก่ประเทศอื่นได้อีกย่อมจะทำมิได้

ด้วยเหตุนี้ สยามจึงต้องยอมให้สิทธิผูกขาดในการซื้อหนังวัว หนังกวาง แก่ฝรั่งเศสเฉพาะนอกเขตกรุงศรีอยุธยา[๑๐]เท่านั้น ทั้งนี้ เพื่อมิให้เกิดข้อขัดข้องใจกับเนเธอร์แลนด์นั่นเอง นอกจากนั้นยังต้องยอมให้สิทธิแก่ฝรั่งเศสเหนือเกาะแห่งหนึ่งที่ตั้งไกลออกไปจากเมืองมริด ๑๐ โยชน์และฝรั่งเศสสามารถสร้างป้อมทหารบนเกาะนั้นได้อีกด้วย[๑๑]

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างหนังสือสัญญาฝรั่งเศส-สยาม ฉบับลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๓๑) ซึ่งเป็นฉบับเดิมกับฉบับหนังสือสัญญาฝรั่งเศส-สยาม ฉบับใหม่ ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐) แล้ว จะเห็นได้ว่า ฝรั่งเศสได้สิทธิตามหนังสือสัญญาที่ทำขึ้นใหม่ดีกว่าที่เคยได้ตามหนังสือสัญญาฉบับเดิมเป็นอันมาก

เมื่อเนเธอร์แลนด์เห็นว่าฝรั่งเศสได้สิทธิดีกว่าเนธอร์แลนด์ในบางเรื่องเช่น ได้สิทธิดีกว่าในเรื่องการค้าผูกขาดสินค้าดีบุกในเมืองถลางและบางคลีตามความในข้อ ๑ แห่งหนังสือสัญญาฝรั่งเศส-สยาม ค.ศ. ๑๖๘๗ แล้ว เนเธอร์แลนด์ก็ไม่ยอมและอยากจะได้สิทธิผูกขาดนั้นบ้าง เป็นเหตุให้ในปีต่อมา สยามจำต้องยอมทำหนังสือสัญญาเพิ่มเติมฉบับลงวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๑) กับเนเธอร์แลนด์ในการให้สิทธิผูกขาดทางการค้าสินค้าดีบุกแก่เนเธอร์แลนด์ในเขตเมืองนครศรีธรรมราชด้วย

อย่างไรก็ดี หนังสือสัญญาที่สยามทำกับฝรั่งเศส ในปีค.ศ. ๑๖๘๗ กับที่ทำเพิ่มเติมกับเนธอร์แลนด์เมื่อค.ศ. ๑๖๘๘ นั้น สุดท้ายกลับกลายเป็นหนังสือสัญญาที่ใช้ไม่ได้ เพราะหลังจากที่ได้ทำหนังสือสัญญาทั้งสองฉบับกันแล้ว ไม่นานนัก ก็ถึงปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช บ้านเมืองเกิดจราจล เกิดการรบพุ่งกัน พวกฝรั่งจึงพากันไปค้าขายกับเมืองอื่นและทำให้การเจริญพระราชไมตรีที่มีกับต่างประเทศต้องระงับไปคราวหนึ่ง

---

[๑๐] เพิ่งอ้าง ดู ข้อ ๑ (๒) ของสนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐) มีความว่า "(๒) ให้บริษัททำการผูกขาดการซื้อดีบุกที่เมืองถลาง บางคลี และให้ซื้อหนังนอกเขตต์กรุงศรีอยุทธยา ซึ่งได้อนุญาตให้บริษัทเนเตรแลนด์ผูกขาดไปนั้น ได้ด้วย"

[๑๑] ข้อ ๔ ของหนังสือสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐) มีความว่า "(๔) ยอมยกเกาะแห่งหนึ่งอยู่ไกลเมือง มริดออกไป ๑๐ โยชน์ ให้แก่ฝรั่งเศส และยอมให้บริษัทสร้างป้อมบนเกาะนั้นได้"

ต่อมา เมื่อเข้าสมัยกรุงธนบุรี พระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงเจริญพระราชไมตรีกับต่างประเทศขึ้นใหม่โดยทรงเน้นการติดต่อสมาคมและทำการค้ากับจีนเป็นสำคัญ การติดต่อค้าขายกับฝรั่งมาเริ่มมีขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่มีปริมาณไม่มาก เนื่องจากในช่วงเวลานั้นมีการทำศึกกันมาก ในยุโรป จักรพรรดินโปเลียนที่ ๑ ทรงทำศึกสงครามขยายอำนาจและดินแดนของจักรวรรดิฝรั่งเศส ส่วนในสยาม รัชกาลที่ ๑ ก็จำต้องทำศึกป้องกันการรุกรานของพม่าในสงครามเก้าทัพ ทำให้การติดต่อค้าขายกับฝรั่งในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๑ มีน้อย แต่การติดต่อค้าขายกับประเทศต่างๆในแถบเอเชียด้วยกันเช่น การค้ากับอินเดีย ชวา และจีน มีอยู่เนืองๆ และค่อยๆ เพิ่มปริมาณมากขึ้น

การติดต่อค้าขายกับฝรั่งเริ่มกลับมาขยายตัวอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ ๒ และรัชกาลที่ ๓ แต่ยังไม่ขยายตัวมาก เนื่องจากการศึกสงครามในยุโรปยังไม่ยุติ เมื่อสงครามในยุโรปสิ้นสุดลงแล้ว อังกฤษจึงกลับมาสนใจที่จะติดต่อค้าขายกับสยามอย่างจริงจัง โดยสหรัฐอเมริกาและปอร์ตุเกสก็มีความประสงค์เช่นเดียวกัน เพียงแต่อังกฤษเห็นว่าวิธีการค้าของฝ่ายสยามไม่เป็นประโยชน์กับอังกฤษเพราะมีข้อจำกัดปกป้องผลประโยชน์ให้กับสยามมากเกินไปอยู่หลายประการ เช่น เมื่อมีเรือสินค้าจากต่างประเทศเข้ามาค้าขายเจ้าหน้าที่สยามสามารถเลือกสินค้าที่ราชการต้องการ ห้ามมิให้ขายให้กับผู้อื่น จะต้องขายให้กับพระคลังหลวงเท่านั้นได้และราคาที่จะซื้อนั้นฝ่ายสยามสามารถกำหนดราคาซื้อตามที่ตนเห็นสมควรจนเป็นที่พอใจแก่ทางราชการสยามได้ นอกจากนั้น สินค้าที่บางอย่าง ทางราชการสยามสามารถกำหนดเป็นสินค้าผูกขาดของหลวงได้ ห้ามมิให้ผู้ใดขายสินค้าผูกขาดนั้นแก่พ่อค้าต่างประเทศ พ่อค้าต่างประเทศจะต้องซื้อจากพระคลังหลวงแห่งเดียว ทำให้การค้าเป็นการค้าผูกขาดโดยราชการสยามและทำให้ฝ่ายสยามได้เปรียบทางการค้าอย่างมากมายเพราะซื้อมาจากราษฎรในราคาถูกแต่มาขายพ่อค้าต่างประเทศในราคาแพง นอกจากนั้น พิกัดนำเข้าสินค้าก็ไม่มีความแน่นอน ขึ้นอยู่กับความพอใจของเจ้าหน้าที่ศุลกากรของสยามจะเรียกเก็บ

อังกฤษมีความไม่พอใจในเรื่องนี้ จึงได้ส่ง John Crawford เป็นทูตเข้ามาเจรจาขอทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีกันใหม่กับสยามในสมัยรัชกาลที่ ๓ เมื่อราว ค.ศ. ๑๘๒๑ (พ.ศ. ๒๓๖๔) โดยมีเจตนาขอให้ยกเลิกหรือลดหย่อนข้อจำกัดทางการค้าต่างๆที่อังกฤษไม่พอใจเหล่านั้น และให้คนในบังคับอังกฤษ (British subjects) ไปมาค้าขายได้โดยเสรี สามารถค้าขายกับไพร่บ้านพลเมืองได้โดยทั่วไป

ผลการเจรจา ปรากฏว่า แม้จะไม่มีการทำหนังสือสัญญาระหว่างกัน แต่พระยาจุฬาราชมนตรีก็ได้ทำหนังสืออนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษสามารถไปมาค้าขายตามอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองได้ อันน่าจะตีความได้ว่าข้อจำกัดทางการค้าต่าง ๆ ของฝ่ายสยามที่อังกฤษไม่พอใจและตั้งข้อรังเกียจนั้นเป็นอันยกเลิกไปตามข้อเรียกร้องของอังกฤษในคราวนี้ แต่อังกฤษก็ยังไม่สู้จะพอใจนัก เนื่องจากเห็นว่าวิธีการค้าของสยามยังมีลักษณะของการปิดกั้นและกีดกันการค้าระหว่างประเทศอยู่มาก

ในช่วงเวลานี้ อังกฤษและฝรั่งเศสได้เริ่มล่าอาณานิคมและแผ่ขยายอิทธิพลในแถบเอเชียกันแล้ว ในด้านทิศตะวันออกของสยามตกเป็นเขตอิทธิพลของฝรั่งเศส โดยมีเวียดนามตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสและในเวลาต่อมาฝรั่งเศสก็ได้ลาวและกัมพูชาไปจากสยาม ส่วนทางด้านทิศตะวันตกของสยาม นับได้ว่าเป็นเขตอิทธิพลของอังกฤษ เนื่องจากอังกฤษได้ล่าอินเดียเป็นเมืองขึ้นและได้ตั้งบริษัทอินเดียตะวันออก (East India Company) ขึ้นเพื่อดูแลรักษาผลประโยชน์ทางการค้าในแถบนี้ และโดยที่อังกฤษมีความต้องการที่จะล่าพม่าเป็นเมืองขึ้นด้วย จึงส่งกัปตัน Henry Berney เข้ามาเจรจาทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับสยาม โดยมีการลงนามสนธิสัญญากันในวันที่ ๒๐ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๒๖ (พ.ศ. ๒๓๖๙) เรียกหนังสือสัญญาฉบับนี้โดยย่อว่า "สนธิสัญญาเบอร์นี (Berney Treaty) ค.ศ. ๑๘๒๖" โดยมีการให้สัตยาบันกันเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ค.ศ. ๑๘๒๗ (พ.ศ. ๒๓๗๐)

ในหนังสือสัญญานี้ อังกฤษยอมอ่อนข้อให้กับสยาม เนื่องจากอังกฤษต้องการล่าพม่าเป็นเมืองขึ้น จึงไม่ต้องการให้สยามไปช่วยพม่ารบต่อต้านอังกฤษ อังกฤษจึงยอมทำสนธิสัญญาที่มีลักษณะต่างตอบแทน (Reciprocal Treaty) กับสยามในลักษณะของสนธิสัญญาเสมอภาค ดังปรากฏตามความในข้อ ๑-๑๒ ของหนังสือสัญญาฉบับนี้ ความว่า

"ข้อ ๑ ว่า อังกฤษกับไทยเปนไมตรีรักใคร่โดยความสัจสุจริตซื่อตรงต่อกัน ไทยมิได้คิดร้ายที่จะเบียดเบียฬทำสิ่งไรต่ออังกฤษๆ มิได้คิดร้ายที่จะเบียดเบียฬทำสิ่งไรต่อไทย แต่บรรดาบ้านเมืองซึ่งขึ้นแก่อังกฤษทั้งสิ้น ไทยไม่ไปเบียดเบียฬรบพุ่งชิงเอาบ้างเมืองเขตรแดนของอังกฤษ แต่บรรดาบ้านเมืองซึ่งขึ้นแก่ไทยทั้งสิ้น อังกฤษไม่ไปเบียดเบียฬรบพุ่งชิงเอาบ้านเมืองเขตรแดนไทยๆ จะจัดแจงเขตรแดนไทยตามอย่างธรรมเนียมประการใดตามแต่ใจไทย"[12]

ความในข้อนี้หมายถึงว่า อังกฤษกับไทยจะเป็นไมตรีต่อกัน จะไม่คิดเบียดเบียนหรือคิดร้ายต่อกัน จะไม่แย่งชิงเอาบ้านเมืองดินแดนกัน และยอมรับว่าไทยสามารถที่จะจัดการเรื่องต่างๆ ได้ทุกเรื่องที่เกิดขึ้นในเขตแดนไทย อันเป็นการยืนยันเขตอำนาจรัฐ (State Jurisdiction) ของไทยว่ามีอยู่อย่างสมบูรณ์ภายในเขตแดนของไทย

"ข้อ ๒ ถ้าบ้านเมืองใดซึ่งขึ้นแก่อังกฤษจะทำสิ่งใดให้เหลือเกินต่อเมืองไทยๆ ไม่ไปทำ

---

[12] Treaty between the King of Siam and Great Britain, June 20, 1826. **Article 1** "The English and Siamese engage in friendship, love and affection, with mutual truth, sincerity, and candour. The Siamese must not meditate or commit evil, so as to molest the English in any manner. The English must not meditate or commit evil, so as to molest the Siamese in any manner. The Siamese must not go and molest, attack, disturb, seize, or take any place, territory, or boundary belonging to the English in any Country subject to the English. The English must not go and molest, attack, disturb, seize, or take any place, territory, or boundary belonging to the Siamese in any Country subject to the Siamese. The Siamese shall settle every matter within the Siamese boundaries, according to their own will and customs."

อันตรายแก่บ้านเมือง จะบอกแก่อังกฤษก่อน อังกฤษจะว่ากล่าวให้โดยสัจโดยจริง ถ้าผิด อังกฤษจะทำโทษตามความผิด ถ้าบ้านเมืองใดซึ่งขึ้นแก่ไทยจะทำสิ่งใดให้เหลือเกินต่ออังกฤษๆ ไม่ไปทำอันตรายแก่บ้านเมือง จะบอกกล่าวแก่เมืองไทยก่อน ไทยจะว่ากล่าวให้โดยสัจโดยจริง ถ้าผิด ไทยจะทำโทษให้ตามความผิด ถ้าบ้านเมืองไทยซึ่งอยู่ใกล้เมืองอังกฤษจะยกกองทัพเรือไป ถ้าเจ้าเมืองอังกฤษถามว่า จะไปไหน เจ้าเมืองไทยจะต้องบอกแก่เจ้าเมืองอังกฤษ ถ้าบ้านเมืองอังกฤษซึ่งอยู่ใกล้เมืองไทยจะยกกองทัพเรือไป ถ้าเจ้าเมืองไทยถามว่า จะไปไหน เจ้าเมืองอังกฤษจะต้องบอกแก่เจ้าเมืองไทย"[13]

ความในข้อ ๒ แห่งสนธิสัญญาเบอร์นีนี้ แสดงถึงหลักการต่างตอบแทน (Reciprocity Principle) ในการปกครองและบังคับเมืองขึ้นของทั้งสองฝ่าย เพื่อป้องกันมิให้กลายเป็นสาเหตุของข้อพิพาทระหว่างอังกฤษกับไทย ดังนั้น เมื่อฝ่ายใดไม่พอใจการกระทำของบรรดาเมืองขึ้นของอีกฝ่ายหนึ่ง จะต้องแจ้งให้อีกฝ่ายทราบก่อน เพื่อขอให้มีการลงโทษตามความผิด ในทำนองเดียวกัน หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด มีการยกทัพเรือออกไปจากที่มั่นเมื่อมีการสอบถามจากอีกฝ่ายแล้ว ฝ่ายที่ยกทัพเรือออกไปจากที่มั่นนั้น จะต้องแจ้งความประสงค์ในการเคลื่อนกำลังพลทางเรือให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบ เพื่อแสดงความสุจริตใจว่าจะไม่มีการรุกรานซึ่งกันและกัน

"ข้อ ๓ ถ้าบ้านเมืองของไทย ของอังกฤษฝ่ายทิศตวันขึ้น ฝ่ายทิศตวันตก ทิศลมว่าว ทิศลมสำเภา ที่อยู่ใกล้ต่อแดนกัน ถ้าอังกฤษสงไสยด้วยเขตรแดนยังไม่รู้แน่ ก็ให้เจ้าเมืองฝ่ายข้างอังกฤษมีหนังสือแต่คนแลชาวด่านมาไต่ถามเจ้าเมืองฝ่ายไทยที่อยู่ใกล้กัน เจ้าเมืองฝ่ายไทยจะแต่งกรมการแลชาวด่านพร้อมด้วยคนเจ้าเมืองฝ่ายอังกฤษไปกำหนดชี้ที่แดนต่อกันให้รู้เปนแน่ทั้งสองข้างโดยทางไมตรี ถ้าเจ้าเมืองฝ่ายไทยสงไสยด้วยเขตรแดนยังไม่รู้แน่ ก็ให้เจ้าเมืองฝ่ายข้างไทยมีหนังสือแต่งคนแลชาวด่านมาไต่ถามเจ้าเมืองฝ่ายอังกฤษที่อยู่ใกล้กัน เจ้าเมืองฝ่ายอังกฤษจะแต่งกรมการแลชาวด่านพร้อมด้วยคนเจ้าเมืองฝ่ายไทยไปกำหนดชี้

---

[13] **Article 2** "Should any place or Country subject to the English do anything that may offend the Siamese, the Siamese shall not go and injure such place or Country, but first report the matter to the English, who will examine into it with truth and sincerity; and if the fault lie with the English, the English shall punish according to the fault. Should any place or Country subject to the Siamese do anything that may offend the English, the English shall not go and injure such place or Country, but first report the matter to the Siamese, who will examine into it with truth and sincerity; and if the fault lie with the Siamese, the Siamese shall punish according to the fault. Should any Siamese place or Country that is near an English Country, collect at any time an army, or a fleet of boats, if the Chief of the English inquires the object of such force, the Chief of the Siamese Country must declare it. Should any English place or Country that is near a Siamese Country, collect at any time an army, or a fleet of boats, if the Chief of the Siamese Country inquires the object of such force, the Chief of the English Country must declare it."

ที่แดนต่อกันให้รู้แน่ทั้งสองข้างโดยทางไมตรี"[14]

ข้อตกลงในข้อ ๓ นี้เป็นเรื่องข้อสัญญาว่าด้วยเขตแดนระหว่างสยามกับอังกฤษเพื่อแก้ปัญหาเรื่องแนวเส้นเขตแดนระหว่างดินแดนที่อยู่ติดกันและอาจเกิดข้อสงสัยได้ว่าดินแดนส่วนใดเป็นอาณานิคมของอังกฤษกับดินแดนส่วนใดเป็นของสยาม ในกรณีเช่นนี้ คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดย่อมมีสิทธิทำหนังสือสอบถามไปยังอีกฝ่ายพร้อมกับขอให้มีการชี้แนวเขตแดนที่เกิดข้อสงสัยได้

"ข้อ ๔ ถ้าคนของไทยหนีไปอยู่ในแดนอังกฤษ ไทยไม่ล่วงเกินเข้าไปจับกุมคนในแดนอังกฤษ ไทยจะไปว่ากล่าวขอแต่โดยดี อังกฤษจะยอมให้ก็ได้ ไม่ยอมให้ก็ได้ ถ้าคนอังกฤษหนีไปอยู่ในแดนไทย อังกฤษไม่ล่วงเกินเข้าไปจับกุมคนในแดนไทย อังกฤษจะไปว่ากล่าวขอแต่โดยดี ไทยจะยอมให้ก็ได้ ไม่ยอมให้ก็ได้"[15]

ในข้อนี้เป็นเรื่องของหลักดินแดน (territorial principle) ที่รัฐคู่สัญญาจะต้องให้การเคารพในอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของรัฐ ดังนั้นรัฐใดรัฐหนึ่งจะเข้าไปจับกุมผู้ต้องหาหรือบุคคลที่ตกเป็นผู้ต้องสงสัยในดินแดนของอีกรัฐหนึ่งโดยมิได้รับความยินยอมจากรัฐนั้นก่อนมิได้ ทั้งนี้เป็นไปตามหลักภาษิตละตินที่ว่า "ในระหว่างผู้ที่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งย่อมไม่มีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง *(par in parem non habet imperium)*"

ทั้งนี้เนื่องจากทั้งไทยและอังกฤษต่างก็เป็นรัฐอธิปไตยด้วยกัน หากคนในบังคับของไทยหนีความผิดอาญาไปอยู่ในดินแดนของอังกฤษแล้ว ฝ่ายไทยย่อมจะเข้าไปจับกุมบุคคลนั้นในดินแดนของอังกฤษมิได้เพราะดินแดนที่เป็นของอังกฤษนั้นอังกฤษย่อมมีอำนาจอธิปไตยสมบูรณ์ ฝ่ายไทยไม่มีอำนาจอธิปไตยเหนืออังกฤษ ย่อมไม่อาจเข้าไปจับกุมโดยพลการได้ เว้นแต่ฝ่ายอังกฤษจะยินยอม

---

[14] **Article 3** "In places and Countries belonging to the Siamese and English, lying near their mutual borders, whether to the east, west, north, or south, if the English entertain a doubt as to any boundary that has not been ascertained, the Chief on the side of the English must send a Letter with some men and people from his frontier posts, to go and inquire from the nearest Siamese Chief, who shall depute some of his Officers and people from his frontier posts to go with the men belonging to the English Chief, and point out and settle the mutual boundaries, so that they may be ascertained on both sides in a friendly manner. If a Siamese Chief entertain a doubt as to any boundary that has not been ascertained, the Chief on the side of the Siamese must send a Letter with some men and people from his frontier post, to go an inquire from the nearest English Chief, who shall depute some of his Officers and people from his frontier post, to go with men belonging to the Siamese Chief, and point out and settle the mutual boundaries, so that they may be ascertained on both sides in a friendly manner."

[15] **Article 4** "Should any Siamese subject run and go and live within the boundaries of the English, the Siamese must not intrude, enter, seize, or take such person within the English boundaries, but must report and ask for him in a proper manner; and the English shall be at liberty to deliver the party or not. Should any English subject run and go and live within the boundaries of the Siamese, the English must not intrude, enter, seize, or take such person within the Siamese boundaries, but must report and ask for him in a proper manner; and the Siamese shall be at liberty to deliver the party or not."

ให้ทำการเช่นว่านั้นได้ และแม้จะมีการขอร้องให้อังกฤษทำการจับกุมส่งผู้ร้ายข้ามแดนมาให้ฝ่ายไทย ฝ่ายอังกฤษอาจไม่ดำเนินการตามที่ฝ่ายไทยขอมาก็ได้ เพราะถือเป็นเรื่องอำนาจอธิปไตยของอังกฤษที่มีอยู่เหนือดินแดนของตน รัฐอื่นย่อมจะเข้าไปบีบบังคับให้อีกฝ่ายซึ่งมีอำนาจอธิปไตยเสมอกันยอมทำตามข้อเรียกร้องของตนมิได้

ในทางกลับกันก็เช่นกัน หากคนในบังคับอังกฤษหนีความผิดอาญาเข้ามาอยู่ในเขตแดนไทย ฝ่ายอังกฤษก็จะเข้ามาจับกุมบุคคลดังกล่าวในดินแดนไทยโดยมิได้รับความยินยอมจากฝ่ายไทยก่อนมิได้ และถึงแม้ฝ่ายอังกฤษจะมีการขอมาให้ฝ่ายไทยทำการจับกุมและส่งผู้ร้ายข้ามแดนให้กับอังกฤษ ไทยอาจจะดำเนินการหรือไม่ดำเนินการตามคำขอก็ได้ ด้วยเหตุผลเดียวกัน

"ข้อ ๕ อังกฤษกับไทยได้ทำหนังสือสัญญาเปนไมตรีสุจริตต่อกันแล้ว ถ้าลูกค้าฝ่ายข้างอังกฤษไปมาค้าขาย ณ เมืองไทยที่เมืองมีสินค้ามาก สลุบกำปั่นเรือสำเภาจะไปมาค้าขายได้ ไทยจะทำนุบำรุงให้ซื้อขายโดยสดวก ถ้าลูกค้าฝ่ายข้างไทยไปมาค้าขาย ณ เมืองอังกฤษได้ ๆ เรือสำเภาสลุบกำปั่นจะไปมาค้าขายได้ อังกฤษจะทำนุบำรุงให้ซื้อขายโดยสดวก ไทยจะไปเมืองอังกฤษ ๆ จะไปเมืองไทย ให้ทำตามอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองทั้งสองฝ่าย ถ้าไม่รู้อย่างธรรมเนียม ขุนนางไทยให้ขุนนางอังกฤษบอกอย่างธรรมเนียม ให้พวกไทยที่ไปเมืองอังกฤษต้องทำตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมเมืองอังกฤษทุกสิ่ง พวกอังกฤษไปเมืองไทยต้องทำตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมไทยทุกสิ่ง

ข้อ ๖ ถ้าลูกค้าฝ่ายเมืองไทยก็ดี เมืองอังกฤษก็ดี จะไปซื้อขาย ณ เมืองมังกะลาแลหัวเมืองขึ้นแก่อังกฤษ จะไปซื้อขาย ณ กรุงไทยแลหัวเมืองขึ้นแก่กรุงไทย ให้ลูกค้าเสียค่าธรรมเนียมในการค้าขายให้ตามอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองทั้งสองฝ่าย ให้ลูกค้าแลไพร่พลเมืองได้ซื้อขายเองในเมืองนั้น ถ้าลูกค้าไทยถ้าลูกค้าอังกฤษจะมีคะดีข้อความสิ่งใดๆ ก็ดี ให้ฟ้องร้องต่อขุนนางเจ้าเมืองกรมการฝ่ายไทย ฝ่ายอังกฤษ ขุนนางเจ้าเมืองกรมการจะชำระตัดสินให้ตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองทั้งสองฝ่าย ถ้าลูกค้าไทยถ้าลูกค้าอังกฤษก็ดีซื้อขายไม่สืบสวนว่าคนชั่วคนดี ซื้อขายปะคนชั่วพาเอาสิ่งของหลบหนีไป แลเจ้าเมืองกรมการจะสืบสวนเอาตัวมาชำระให้โดยสุจริต ถ้ามีเงินมีของใช้ให้ก็ได้ ถ้าไม่มีเงินมีของให้แลมิได้ตัวผู้หนี ก็เพราะลูกค้าทำผิดเอง

ข้อ ๗ ถ้าลูกค้าฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษก็ดี จะไปซื้อขาย ณ เมืองอังกฤษแลเมืองไทย จะขอตั้งห้างตั้งเรือน จะขออาไศรยเช่าที่โรงเรือนใส่สินค้า ถ้าขุนนางไทยถ้าขุนนางอังกฤษแลเจ้าเมืองกรมการไม่ยอมให้อยู่ ก็อยู่ไม่ได้ ถ้ายอมให้อยู่ จึ่งให้ลูกค้าขึ้นอยู่ตามสัญญาว่ากล่าวกัน แลให้ขุนนางไทยแลให้ขุนนางอังกฤษแลเจ้าเมืองกรมการช่วยดูแลเอาใจใส่ อย่าให้ไพร่บ้านพลเมืองทำข่มเหงแก่ลูกค้า อย่าให้ลูกค้าทำข่มเหงแก่ไพร่บ้านพลเมือง ถ้าลูกค้าอังกฤษพวกอังกฤษลูกค้าไทยพวกไทยที่ไม่เกี่ยวข้องจะขนเอาสิ่งของลงเรือสำเภาสลุบกำปั่น

ลากลับไปบ้านเมืองเมื่อใด ก็ให้ได้กลับไปโดยสดวก[16]

ข้อ ๙ ถ้าลูกค้าข้างอังกฤษจะใคร่มาค้าขาย ณ เมืองของไทยที่ยังไม่เคยไปมาค้าขาย ให้ลูกค้าเข้าหาพระยาผู้ครองเมืองก่อน ถ้าเมืองไหนไม่มีสินค้า พระยาผู้ครองเมืองก็จะบอกว่าสลุบกำปั่นจะมาค้าขาย หามีสินค้าไม่ ถ้าเมืองไหนมีสินค้าพอจะรับสลุบพอจะรับกำปั่นได้ พระยาผู้ครองเมืองก็จะให้สลุบให้กำปั่นมาค้าขาย

ข้อ ๑๐ อังกฤษแลไทยสัญญาต่อกันการค้าขายซึ่งจะมีต่อกันโดยสดวกในเมืองอังกฤษ เมืองเกาะหมาก เมืองมลากา เมืองสิงหะโปรา แล เมืองของไทย คือ เมืองนคร เมืองพัทลุง เมืองสงขลา เมืองตานี เมืองถลาง เมืองไทร และหัวเมืองอื่นๆ ลูกค้าจีนลูกค้าแขกเมืองอังกฤษให้ได้

---

[16] **Article 5** "The English and Siamese having concluded a Treaty, establishing a sincere friendship between them, merchants, subject to the English, and their ships, junks, and boats, may have intercourse and trade with any Siamese Country which has much merchandize; and the Siamese will aid and protect them, and permit them to buy and sell with facility. Merchants, subject to the Siamese, and their boats, junks, and ships, may have intercourse and trade with any English Country; and the English will aid and protect them, and permit them to buy and sell with facility. The Siamese desiring to go to an English Country, or the English desiring to go to a Siamese Country, must conform to the customs of the place or Country, on either side; should they be ignorant of the customs, the Siamese or English Officers must explain them. Siamese subjects who visit an English Country, must conduct themselves according to the established Laws of the English Country, in every particular. The English subjects who visit a Siamese Country, must conduct themselves according to the established Laws of the Siamese Country, in every particular."

Article 6 "Merchants subject to the Siamese or English, going to trade either in Bengal, or any other Country subject to the English, or at Bangkok, or in any Country subject to the Siamese, must pay the duties upon commerce according to the customs of the place or Country, on either side; and such merchants and the inhabitants of the Country shall be allowed to buy and sell without the intervention of other persons in such Countries. Should a Siamese or English merchant have any complaint or suit, he must complain to the Officers and Governors, on either side; and they will examine and settle the same, according to the established Laws of the place or Country, on either side. If a Siamese or English merchant buy or sell, without inquiring or ascertaining whether the seller or buy be of a bad or good character and if he meet with a bad man, who takes the property and absconds, the Rulers and Officers must make search and produce the person of the absconder, and investigate the matter with sincerity. If the party possesses money or property, he can be made to pay; but if he does not possess any, or if he cannot be apprehended, it will be the merchant's own fault.

Article 7 "A merchant subject to the Siamese or English, going to trade in any English or Siamese Country, and applying to build godowns or houses, or to buy or hire shops or houses, in which to place his merchandize, the Siamese or English Officers and Rulers shall be at liberty to deny him permission to stay. If they permit him to stay, he shall land and take up his residence according to such terms as may be mutually agreed on; and the Siamese or English Officers and Rulers will assist and take proper care of him, preventing the inhabitants of the Country from oppressing him, and preventing him from oppressing the inhabitants of the Country. Whenever a Siamese or English merchant or subject, who has nothing to detain him, requests permission to leave the Country, and to embark with his property on board of any vessel, he shall be allowed to do so with facility.

ค้าขายทางบกทางคลองโดยสดวก ถ้าลูกค้าจีน ลูกค้าแขกเมืองมฤท เมืองทวาย เมืองตนาว เมืองเย ซึ่งขึ้นกับอังกฤษจะเข้ามาค้าขาย ณ เมืองไทย อังกฤษจะมีหนังสือเข้ามาเปนสำคัญ ให้ได้ค้าขายทางบกทางน้ำโดยสะดวก แล้วจะห้ามมิให้ลูกค้าเอาฝิ่นซึ่งเปนของต้องห้ามเข้ามาค้าขาย ณ เมืองไทย เปนอันขาด ถ้าลูกค้าขืนเอาฝิ่นเข้ามาขายเมืองใด ให้พระยาผู้ครองเมืองเก็บริบเอาฝิ่นเผาไฟเสียให้สิ้น"[17]

ความในข้อ ๕ ๖ ๗ ๙ และ ๑๐ แห่งสัญญาทางพระราชไมตรีฉบับนี้ แสดงให้เห็นถึงการยอมรับหลักการค้าเสรีที่พ่อค้าอังกฤษและไทยสามารถนำเรือสำเภาขนสินค้าไปมาค้าขายกันได้โดยเสรี เพียงแต่ต่างฝ่ายจะต้องเคารพในกฎหมายกฎระเบียบและธรรมเนียมปฏิบัติของอีกฝ่ายหนึ่งเมื่อนำเรือสินค้าเข้าไปค้าขายในดินแดนของกันและกัน อย่างไรก็ดี สินค้าบางชนิดก็เป็นสินค้าอันตรายต้องห้ามมิให้นำมาค้าขาย เช่น ฝิ่นเป็นต้น

ในกรณีที่เกิดข้อพิพาทต่อกัน ก็ให้ฟ้องร้องคดีพิพาทนั้นต่อขุนนางเมืองกรมการของแต่ละฝ่ายได้เพื่อให้มีการตัดสินคดีพิพาทนั้น ในกรณีเช่นนี้ผู้ที่ก่อให้เกิดความเสียหายจะต้องชดใช้ค่าเสียหายให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งตามคำตัดสินนั้น หากไม่สามารถชดใช้ค่าเสียหายได้ ตัวลูกค้าของแต่ละฝ่ายที่จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของตนโดยจะต้องรับผิดต่อความเสียหายนั้น ด้วยตนเอง

"ข้อ ๘ ถ้าลูกค้าจะไปค้าขายบ้านใดเมืองใดฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษก็ดี ถ้าสลุบกำปั่นเรือแลสำเภาของอังกฤษของไทยก็ดีจะเปนอันตรายสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ขุนนางไทยแลขุนนางอังกฤษจะช่วยทำนุบำรุงกว่าจะเสร็จ ถ้าสลุบกำปั่นเรือสำเภาของอังกฤษของไทยก็ดีแตกลงที่บ้านใดเมืองใด ไทยอังกฤษเก็บได้สิ่งของในสลุบในกำปั่นเรือสำเภาที่แตกมากน้อยเท่าใด ให้ขุนนางอังกฤษให้ขุนนางไทยชำระไล่เลียงเอาสิ่งของคืนให้แก่เจ้าของ ถ้าเจ้าของ

---

[17] **Article 9** "Merchants subject to the English, desiring to come and trade in any Siamese Country, with which it has not been the custom to have trade and intercourse, must first go and inquire of the Governor of the Country. Should any Country have no merchandize, the Governor shall inform the ship that has come to trade that there is none. Should any Country have merchandize sufficient for a ship, the Governor shall allow her to come and trade.

Article 10 "The English and Siamese mutually agree, that there shall be an unrestricted trade between them in the English Countries of Prince of Wales' Island, Malacca, and Singapore, and the Siamese Countries of Ligore, Merdilony, Singora, Patam, Junkceylon, Queda, and other Siamese Provinces. Asiatic merchants of the English Countries, not being Burmese, Peguers, or descendants of Europeans, shall be allowed to trade freely overland, and by means of the rivers. Asiatic merchants, not being Burmese, Peguers, or descendants of Europeans, desiring to enter into and trade with the Siamese Dominions, from the Countries of Mergni, Tavoy, Tenasserim, and Ye, which are now subject to the English, will be allowed to do so freely, overland and by water, upon the English furnishing them with proper certificates; but merchants are forbidden to bring opium, which is positively a contraband article in the Territories of Siam; and should a merchant introduce any, the Governor shall seize, burn, and destroy the whole of it."

ตายก็ให้คืนให้แก่พวกพ้อง ให้เจ้าของแลพวกพ้องแทนคุณผู้เก็บได้ตามสมควร ถ้าพวกไทยพวกอังกฤษไปเมืองอังกฤษไปเมืองไทยตาย สิ่งของพวกไทยพวกอังกฤษมีอยู่มากน้อยเท่าใด ให้คืนให้พวกพ้องของอังกฤษของไทย ถ้าพวกพ้องไทยถ้าพวกพ้องอังกฤษไม่มีที่เมืองนั้น อยู่เมืองอื่นมามิได้ จะแต่งคนถือหนังสือมารับเอาสิ่งของ ก็ให้ส่งสิ่งของให้แก่ผู้ถือหนังสือให้สิ้น[18]

ข้อ ๑๑ ถ้าอังกฤษจะมีหนังสือมาถึงผู้ใด ณ เมืองไทยก็ดี ณ เมืองอื่น ๆ ก็ดี ให้ผู้นั้นเปิดหนังสือมิ ให้ผู้อื่นเปิดหนังสือออกดู ถ้าไทยจะมีหนังสือไปถึงผู้ใด ณ เมืองอังกฤษก็ดี ณ เมืองอื่นๆ ก็ได้ ให้ผู้นั้นเปิดหนังสือ มิให้ผู้อื่นเปิดหนังสือออกดู"[19]

ข้อสัญญาในข้อ ๘ นี้แสดงถึงหลักการให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมแก่เรือและลูกเรือที่อับปาง (salvage principle) ซึ่งเป็นหลักกฎหมายที่นานาประเทศให้การยอมรับและปฏิบัติตาม อันแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของกฎหมายระหว่างประเทศที่มีมาแต่โบราณและยังคงใช้หลักการนี้อยู่ตลอดมาจนถึงทุกวันนี้

ส่วนสัญญาข้อ ๑๑ ได้วางหลักการคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัว (privacy rights) เอาไว้ ดังนั้น การเปิดจดหมายของผู้อื่นมาอ่านโดยไม่ได้รับอนุญาตจึงกระทำมิได้ แม้บุคคลนั้นจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐคู่สัญญาก็ตาม

"ข้อ ๑๒ เมืองไทยไม่ไปขัดขวางทางค้าขาย ณ เมืองตรังกะนู เมืองกลันตัน ให้ลูกค้าพวกอังกฤษได้ไปมาค้าขายโดยคล่องสดวกข้างน่าเหมือนแต่ก่อน อังกฤษไม่ไปเบียดเบียฬรบกวนเมืองตรังกะนูเมืองกลันต้นด้วยการสิ่งใด

ข้อ ๑๓ ไทยสัญญาต่ออังกฤษว่า ไทยให้อยู่รักษาเมืองไทร แลไพร่พลเมือง ๆ ไทร แลคนเมืองเกาะหมากเมืองไทรจะได้ไปมาค้าขายอย่างเดิม แลโคกระบือแลเป็ดไก่แลปลาเข้าเปลือกเข้าสารซึ่งเปนเสบียงอาหารไพร่พลเมือง ๆ เกาะหมากแลกำปั่นในเมืองเกาะหมากต้องการจะซื้อแต่เมืองไทร ไทยไม่เรียกภาษี แลปากน้ำคลองใด ๆ ที่เมืองไทร ไทยไม่ตั้งส่วยทด ไทยเรียกเอาจังกอบภาษีตามสมควร ไทยสัญญาว่า เจ้าพระยานครกลับออกไปแต่กรุงจะปล่อยครอบครัวทาษบ่าวคนของพระยาไทรคนเก่าให้กลับคืนไปตามชอบใจ อังกฤษ

---

[18] **Article 8** "If a merchant desire to go and trade in any place or Country belonging to the English or Siamese, and his ship, boat, or junk, meet with any injury whatever, the English or Siamese Officers shall afford adequate assistance and protection. Should any vessel belonging to the Siamese or English be wrecked in any place or Country where the English or Siamese may collect any of the property belonging to such vessel, the English or Siamese Officers shall make proper inquiry, and cause the property to be restored to its owner, or in case of his death, to his heir, and the owner or heir will give a proper remuneration to the persons who may have collected the property. If any Siamese or English subject die in an English or Siamese Country, whatever property he may leave shall be delivered to his heir; if the heir be not living in the same Country, and unable to come, appoint a person by Letter to receive the property, the whole of it shall be delivered to such person."

[19] **Article 11** "If an Englishman desire to transmit a letter to any person in a Siamese or other Country, such person only, and no other, shall open and look into the letter. If a Siamese desire to transmit a letter to any person in an English or other Country, such person only, and no other, shall open and look into the letter."

สัญญาต่อไทยว่า ไม่ต้องการเอาเมืองไทร อังกฤษไม่รบกวนเมืองไทร แลไม่ให้พระยาไทรคนเก่ากับบ่าวไพร่ของพระยาไทรคนเก่าไปรบกวนทำอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใด ณ เมืองไทรแลเมืองอื่น ๆ ซึ่งขึ้นกับเมืองไทร แลอังกฤษสัญญาว่า จะจัดแจงให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่น ไม่ให้พระยาไทรคนเก่าอยู่ที่เมืองเกาะหมาก เมืองไทร เมืองเปหระ เมืองสลาหงอ เมืองพม่า ถ้าอังกฤษไม่ให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่นตามสัญญา ก็ให้ไทยเรียกเอาภาษีเข้าเปลือกเข้าสารที่เมืองไทรเหมือนแต่ก่อน อังกฤษสัญญาว่า ไทย ว่า แขก ว่า จีน ซึ่งอยู่ ณ เมืองเกาะหมาก จะมาอยู่ ณ เมืองไทร อังกฤษไม่ห้าม

ข้อ ๑๔ ไทยกับอังกฤษสัญญาต่อกันว่าให้พระยาเปหระคลองเมืองเปหระตามใจพระยาเปหระ ถ้าพระยาเปหระจะถวายดอกไม้ทองดอกไม้เงิน ณ กรุงตามแต่ก่อน ก็ตามใจพระยาเปหระ อังกฤษไม่ห้ามปราม เจ้าพระยานครจะใช้ไทยใช้แขกใช้จีนคนฝ่ายไทยลงไปเมืองเปหระโดยดี ๔๐ คน ๕๐ คน ถ้าพระยาเปหระจะใช้ศรีตวัน กรมการฝ่ายเมืองเปหระ มาหาเจ้าพระยานคร อังกฤษไม่ห้าม ไทยอังกฤษไม่ยกกองทัพไปเบียดเบียฬรบกวน ณ เมืองเปหระ อังกฤษไม่ให้เมืองสลาหงอมารบกวนเมืองเปหระ ไทยก็ไม่ไปรบกวนเมืองสลาหงอ การซึ่งสัญญาเมืองไทรเมืองเปหระ ๒ ข้อนี้ ต่อเมื่อเจ้าพระยานครกลับออกไปแต่กรุง จึ่งจะได้จัดแจงตามสัญญา"

ข้อสัญญาในข้อ ๑๒ ถึง ๑๔ เป็นเรื่องการแก้ปัญหาทางการเมืองเกี่ยวกับเมืองไทรบุรีและเกี่ยวกับพระยาไทรโดยเฉพาะ อันเห็นได้ว่าอังกฤษได้เริ่มเข้ามาล่าอาณานิคมเพื่อหาผลประโยชน์ทางการค้า และเริ่มสร้างเขตอิทธิพลทางการเมืองและทางการทหารของตนในแถบนี้แล้ว

เนื่องจากการจัดพิมพ์มีข้อจำกัดเรื่องจำนวนหน้าของบทความ ผู้เขียนจึงขอนำเสนอบทความโดยวิเคราะห์จากสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับนานาประเทศที่มีมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ จนถึงการจัดทำสนธิสัญญาเบอร์นี (Berney Treaty of 1826) เพียงเท่านี้เอาไว้ก่อน ส่วนพัฒนาการต่อไปของกฎหมายระหว่างประเทศจากหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีที่สยามทำไว้กับนานาประเทศในเวลาต่อมานั้น จะได้ตีพิมพ์เผยแพร่ในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

หนังสือสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕

หนังสือสัญญาสยาม-สหราชอาณาจักร ลงวันที่ ๒๐ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๒๖

หลวงสิทธิสยามการ, *สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ* (ตำราคำสอนชั้นปริญญาโททางการทูต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. ๒๔๗๘)